

Hoe komt het dat Nederlanders verschillend denken over de oorzaken en oplossingen van misdaad?

Peter Mascini & Dick Houtman

Inleiding

Om een begrijpelijke reden hebben verschillende mensen zich gestoord aan de vraag waarin zwakzinnigen worden gelijkgesteld met misdadigers en a-sociale lieden. Zij vonden het aanmerkelijk problematischer om zwakzinnigen uit de samenleving te verwijderen om problemen op te lossen dan om dat te doen met beide andere categorieën, aangezien zwakzinnigen niet zelf verantwoordelijk zijn voor de eventuele problemen die ze veroorzaken. Toch was er een goede reden om deze vraag op te nemen in de vragenlijst. Ze maakt namelijk samen met zes andere vragen deel uit van een meetinstrument voor gezagsgetrouwheid dat al sinds de Tweede Wereldoorlog in vele onderzoeken wordt gebruikt. Opnemen van dit meetinstrument vergemakkelijkte het om de uitkomsten van deze enquête te vergelijken met andere onderzoeken, en dat was uitdrukkelijk de bedoeling van dit onderzoek.

Dit onderzoek had namelijk tot doel om twee verschijnselen die wetenschappers en beleidsmakers als vanzelfsprekend beschouwen kritisch tegen het licht te houden. De eerste vanzelfsprekendheid heeft betrekking op de verschillen in opvattingen tussen mensen over het oplossen van misdaad. Reeds in 1980 is een Engelstalig boek verschenen waarin staat dat zowel onderzoekers als beleidsmakers de gewoonte hebben om de steun voor het bestraffen van misdadigers en het wegnemen van de wil om misdaden te plegen (d.w.z. resocialiseren) als tegenpolen op te vatten, en dat deze gewoonte niet deugt. Deze constatering heeft weinig geholpen, want nog altijd wordt in veel onderzoek de steun voor resocialiseren als de progressieve (oftewel 'linkse') tegenpool opgevat van die voor bestraffen. In dit onderzoek wilden wij aantonen dat niet de steun voor resocialiseren, maar die voor decriminaliseren de progressieve tegenpool is van die voor bestraffen. Decriminaliseren wil zeggen het opheffen van strafrechtelijke verboden. De tweede vanzelfsprekendheid heeft betrekking op de houding ten aanzien van gedogen. Deze manier om met regelovertredingen om te gaan is vooral na de vuurwerkramp in Enschede en de cafébrand in Volendam onder vuur komen te liggen en in het publieke debat wordt er meestal stilzwijgend vanuit gegaan dat het vooral de rechtse, gezagsgetrouwe mensen zijn die niks moeten hebben van gedogen. In dit onderzoek wilden wij laten zien dat zij weliswaar de grootste afkeer hebben van gedogen in het algemeen, maar dat dit allerm minst betekent dat zij ook ten aanzien van concrete regelovertredingen de felste tegenstanders van gedogen zijn.

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat we in beide doelstellingen zijn geslaagd.

Resultaten met betrekking tot opvattingen over de bestrijding van misdaad

Drie onderzoeksbevindingen maken duidelijk dat de steun voor decriminaliseren de progressieve tegenhanger is van die voor bestraffen en niet de steun voor resocialiseren.¹ Ten

1. De voorkeur voor bestraffen en die voor decriminaliseren zijn elk gemeten aan de hand van zes vragen, zoals 'De doodstraf moet opnieuw worden ingevoerd' en 'Een harde aanpak is nodig om misdaad te voorkomen' respectievelijk 'Preventief fouilleren zou verboden moeten worden' en 'Amerika schendt de grondbeginselen van de rechtsstaat door mogelijke terroristen jarenlang vast te houden zonder officiële aanklacht.' De steun voor resocialiseren is met behulp van twaalf vragen gemeten waaronder: 'Het bieden van goede

eerste blijkt uit tabel 1 dat er een negatief verband bestaat van $-0,52$ tussen de steun voor bestraffen en voor decriminaliseren dat niet op toeval berust ($p < 0,001$) en dat de zwakkere negatieve samenhang van $-0,06$ tussen de steun voor bestraffen en voor resocialiseren wel op toeval kan berusten ($p \geq 0,001$). Anders geformuleerd betekent dit dat als een Nederlander vindt dat misdadigers hardhandig moeten worden aangepakt, het vrij zeker is dat hij/zij ook vindt dat handelingen die nu verboden zijn verboden moeten blijven, terwijl de kans dat hij/zij dan ook positief staat ten opzichte van resocialiseren even groot is als de kans dat hij/zij daar dan negatief tegenover staat.

Tabel 1. Mate van samenhang tussen de steun voor bestraffen, resocialiseren en decriminaliseren.

	Bestrafen	Resocialiseren	Decriminaliseren
Bestrafen	-		
Resocialiseren	-0,06	-	
Decriminaliseren	-0,52*	0,05	-

* $p < 0,001$ (d.w.z. met meer dan 99,9 procent zekerheid kan worden gesteld dat deze samenhang niet op toeval berust.)

Ten tweede blijkt uit tabel 2 dat mensen met een politieke stemvoorkeur voor het CDA, de VVD, een christelijke partij en een nieuw rechtse partij bovengemiddeld scoren op de voorkeur voor bestraffen (d.w.z. gemiddelde $> 3,39$), dat de achterban van D66, PvdA, SP en GroenLinks een meer dan gemiddelde voorkeur heeft voor decriminaliseren (d.w.z. gemiddelde $> 2,69$) en dat er geen significant verschil bestaat tussen het electoraat van de verschillende politieke partijen en hun steun voor resocialiseren. Dit betekent dat de steun voor bestraffen typisch iets voor ‘rechts’ is en de steun voor decriminaliseren typisch iets voor ‘links’, terwijl resocialiseren in gelijke mate wordt gedeeld door ‘links’ en ‘rechts’.

Voorts blijkt uit de totaal gemiddelden dat Nederlanders de grootste voorkeur hebben voor resocialiseren (gemiddelde $= 3,99$), gevolgd door de steun voor bestraffen (gemiddelde $= 3,39$), terwijl zij het minste voelen voor decriminaliseren (gemiddelde $= 2,69$). Het totaal gemiddelde van de steun voor resocialiseren houdt in dat men het gemiddeld genomen ‘eens’ was met alle vragen die hier betrekking op hadden, terwijl de gemiddelde score op alle vragen met betrekking tot de steun voor decriminaliseren ergens halverwege ‘mee oneens’ en ‘eens noch oneens’ lag. De antwoordmogelijkheden bestonden immers uit 1) ‘zeer mee oneens’, 2) ‘mee oneens’ 3) ‘eens noch oneens’ 4) ‘eens’ tot 5) ‘zeer mee eens’ en de weggelaten categorie ‘weet niet’.

opleidingsmogelijkheden voorkomt dat mensen op het verkeerde pad geraken’, ‘Om te voorkomen dat jeugd-delinquenten opnieuw in de fout gaan, zouden ook ouders consequent moeten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheden’ en ‘Heropvoeding is een effectief middel om misdaad te bestrijden’.

Tabel 2. Voorkeuren voor bestraffen, resocialiseren en decriminaliseren naar politieke partijvoorkeur (Percentages, gemiddelden).^a

Partijvoorkeur	Frequen- ties %	Bestrafen	Resociali- seren	Decriminali- seren
CDA	17,3	3,45	4,02	2,48
VVD	14,2	3,74	3,94	2,42
Christelijk (SGP, ChristenUnie)	8,4	3,70	4,04	2,36
Nieuw rechts (LPF, Wilders)	6,4	4,07	3,90	2,38
D66	4,7	3,20	4,00	2,75
PvdA	24,4	3,21	3,95	2,85
SP	12,6	3,21	4,01	2,91
GroenLinks	11,5	2,87	4,03	3,12
Totaal gemiddelde		3,39	3,99	2,69
Aantal respondenten	99,7	1421	1426	1422
Sterkte effect partijvoorkeur		15,3*	1,0	17,6*
Percentage verklaarde variantie		21,9	6,4	19,6

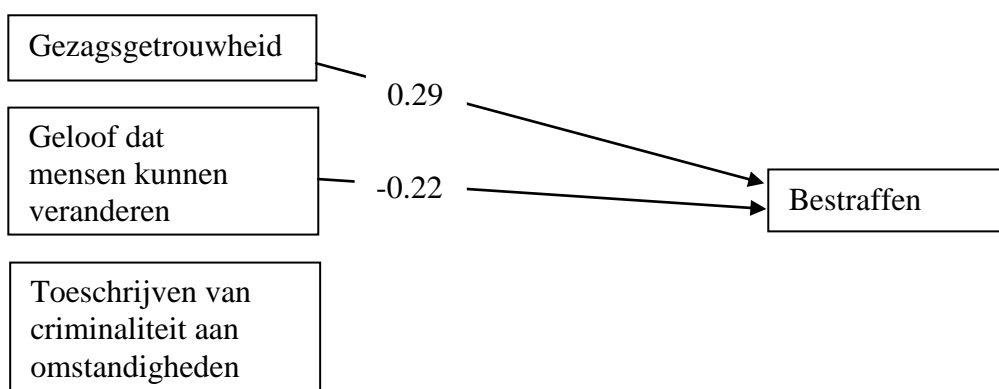
* $p < 0,001$

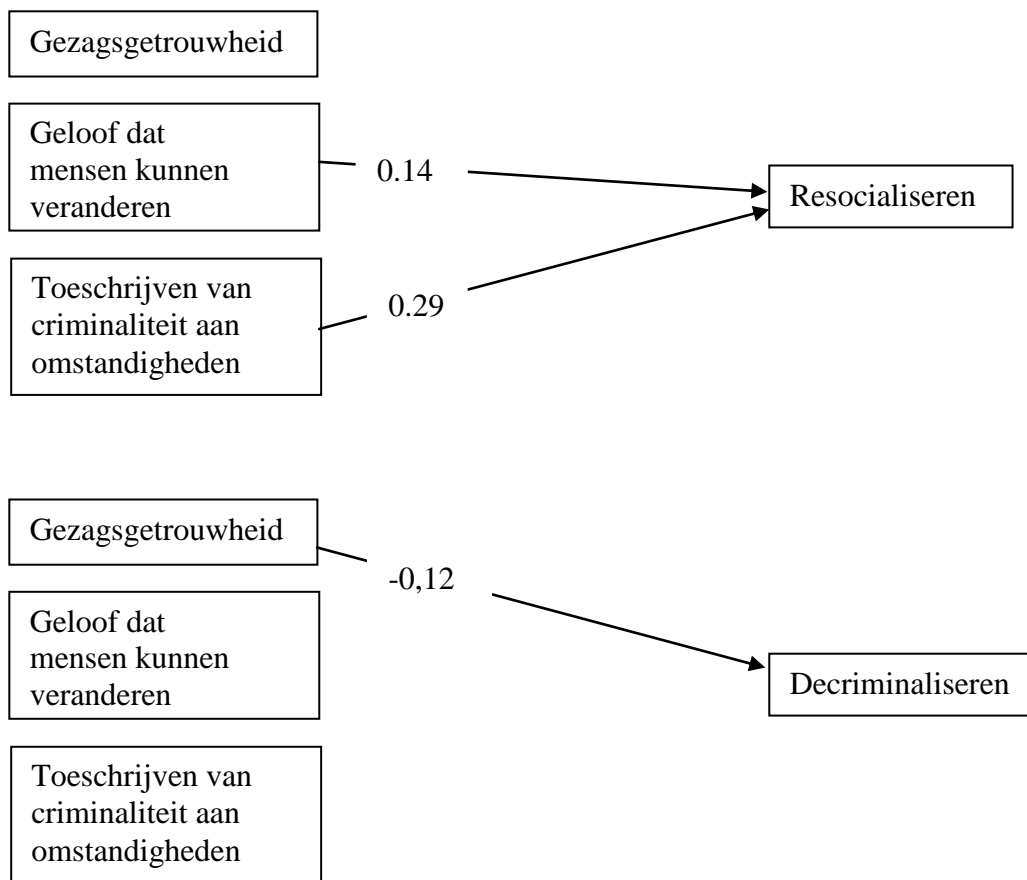
^a Gecontroleerd voor leeftijd, stedelijkheid, geslacht en opleidingsniveau

Ten slotte blijkt uit figuur 1 dat mensen een grotere voorkeur voor bestraffen hebben naarmate ze gezagsgetrouwer zijn (effect=0,29) en juist een minder grote voorkeur voor decriminaliseren (effect=-0,12), terwijl de mate van gezagsgetrouwheid geen invloed heeft op de voorkeur voor resocialiseren. Dit is het derde bewijs dat de steun voor decriminaliseren de progressieve tegenhanger is van de steun voor resocialiseren en niet de steun voor resocialiseren.

Daarnaast zijn mensen met een voorkeur voor bestraffen het minst geneigd om te geloven dat mensen te veranderen zijn (effect=-0,22), terwijl de voorstanders van resocialiseren juist wel geneigd zijn om dat te geloven (effect=0,14). Laatstgenoemden zijn ook het meest geneigd om misdaad toe te schrijven aan ongunstige sociale en economische omstandigheden (effect=0,29). Al deze effecten gelden steeds onder controle voor slachtofferschap, de inschatting van het risico van slachtofferschap, leeftijd, stedelijkheid, geslacht en opleidingsniveau. Met andere woorden: zowel voor mannen als vrouwen geldt dat zij een grotere voorkeur voor bestraffen hebben naarmate zij meer gezagsgetrouw zijn. Hetzelfde geldt voor jongeren en ouderen en voor alle andere categorieën van de controlevariabelen.

Figuur 1. Voorkeur voor bestraffen, resocialiseren en decriminaliseren verklaard (berekeningen achtereenvolgens gebaseerd op 1603, 1612 en 1601 respondenten; alle weergegeven paden significant).

Kortom: uit dit onderzoek is gebleken dat wetenschappers en beleidsmakers al verschillende decennia ten onrechte de steun voor bestraffen als de progressieve tegenpool opvatten van die voor resocialiseren. Daarmee veronderstellen zij dat strengere straffen mensen op de kast jagen die voorstander zijn van resocialiserende maatregelen en dat resocialiserende maatregelen vooral weerstand oproepen bij mensen die op een rechtse partij stemmen en die gezagsgetrouw zijn. Deze veronderstellingen zijn onjuist omdat 1) de steun voor beide vormen van misdaadbestrijding elkaar allerm minst uitsluiten, 2) resocialiseren net zo populair is onder het 'rechtse' deel van het electoraat als onder het 'linkse' deel daarvan en 3) mensen die gezagsgetrouw zijn net zo veel belang hechten aan resocialiseren dan mensen die het belang van zelfbepaling benadrukken.

Als voorspeld blijkt het de steun voor decriminaliseren te zijn die als de progressieve tegenhanger van die voor bestraffen moet worden beschouwd. Deze oplossing voor misdaad is namelijk vooral populair onder de 'linkse' kiezers en onder de mensen die het belang van zelfbepaling benadrukken. Dit betekent dat strengere straffen vooral verzet zullen oproepen bij het progressieve deel van ons land en het opheffen van verboden bij het conservatieve deel, terwijl resocialisatie even veel steun zal genieten onder beide bevolkingsdelen. Gezien de populariteit van de verschillende vormen van misdaadbestrijding zal decriminaliseren het meeste verzet oproepen, gevolgd door bestraffen en zal resocialiseren het minste verzet oproepen.

Dat ook onderzoekers een blinde vlek hebben gehad voor de houding ten aanzien van decriminaliseren wijst er op dat zij te zeer geneigd zijn om hetgeen wettelijk verboden is als een gegeven te beschouwen. Dit betekent wellicht dat ze te zeer deel uitmaken van het systeem dat ze willen bestuderen.

Resultaten met betrekking tot de afkeer van gedogen

Dit onderzoek heeft voorts ook op drie manieren uitgewezen dat er niet zoiets bestaat als een universele afkeer van gedogen. Uit tabel 3 blijkt dat mensen met een afkeer van gedogen in het algemeen vooral ook niets moeten hebben van werkloze vijfenvijftig-plussers die hun sollicitatieplicht niet nakomen (samenhang=0,35; $p<0,001$), ook niet van vreemdelingen die illegaal in Nederland verblijven (samenhang=0,33; $p<0,001$), terwijl ze aanmerkelijk minder moeite hebben met het gedogen van geluidsoverlast door Schiphol (samenhang=0,16; $p<0,001$) en het minst met het afluisteren van verdachte personen door de politie zonder dat de rechter-commissaris daar toestemming voor heeft gegeven (samenhang=0,04; niet significant). Dit laat zien dat de afkeer van gedogen in het algemeen veel sterker samenhangt met vormen van gedogen waarbij individuele burgers van de regels afwijken, dan wanneer dit officiële instanties betreft.

Tabel 3. Mate van samenhang tussen de afkeer van gedogen in het algemeen, afkeer van het gedogen van geluidshinder op Schiphol, afkeer van het gedogen van illegaal verblijf in Nederland, afkeer van gedogen van het afluisteren van verdachte personen door de politie zonder toestemming van de rechter-commissaris en afkeer van het gedogen van het niet nakomen van de sollicitatieplicht door werkloze vijfenvijftig-plussers.

	Algemeen	Geluids- hinder	Illegaal verblijf	Afluisteren	Sollicitatie- plicht
Algemeen	-				
Geluidshinder	0,16*	-			
Illegaal verblijf	0,33*	0,04	-		
Afluisteren	0,04	0,29*	-0,08*	-	
Sollicitatieplicht	0,35*	0,10*	0,15*	0,06	-

* $p<0,001$

De andere samenhangen bevestigen dat de houding ten aanzien van het gedogen van overtredingen door instanties wezenlijk verschilt van de opvattingen over het gedogen van overtredingen door individuele burgers. Mensen met een afkeer voor het gedogen van geluidsoverlast door Schiphol blijken namelijk doorgaans ook het minst te moeten hebben van het gedogen van ongeoorloofd afluisteren door de politie (samenhang=0,29; $p<0,001$), terwijl ze minder moeite hebben met werklozen die hun sollicitatieplicht niet nakomen (samenhang=0,10; $p<0,001$) en nog minder met vreemdelingen die illegaal in ons land verblijven (samenhang=0,04; niet significant). Tegenstanders van illegale vreemdelingen moeten ook het minst hebben van werklozen die hun sollicitatieplicht niet nakomen (samenhang=0,15; $p<0,001$), terwijl zij niet tevens een afkeer hebben van het gedogen van geluidsoverlast door Schiphol (samenhang=0,04; niet significant) en juist voorstander zijn van het gedogen van ongeoorloofde afluisterpraktijken door de overheid (samenhang=-0,08; $p<0,001$). Tegenstanders van werklozen die hun sollicitatieplicht niet nakomen zijn ook grotere tegenstanders van illegale vreemdelingen (samenhang=0,15; $p<0,001$) dan van Schiphol die geluidsoverlast veroorzaakt (samenhang=0,10; $p<0,001$), laat staan van afluisteren door de politie (samenhang=0,06; niet significant).

Ten tweede laat tabel 4 zien dat gedogen in het algemeen en gedogen van illegale vreemdelingen en van werklozen die hun sollicitatieplicht niet nakomen vooral weerstand oproepen bij de achterban van ‘rechtse’ politieke partijen (d.w.z. CDA, VVD, christelijk en nieuw rechts), terwijl het gedogen van geluidsoverlast door Schiphol en van het ongeoorloofd afluisteren door de politie vooral weerstand oproepen bij het ‘linkse’ deel van het electoraat (d.w.z. D66, PvdA, SP, GroenLinks). De enige twee uitzonderingen zijn dat de achterban van de nieuw rechtse partijen een iets minder dan gemiddelde afkeer hebben van het niet nakomen van de sollicitatieplicht (gemiddelde=2,71) en dat de achterban van D66 hier een bovengemiddelde afkeer van heeft (gemiddelde=2,90). Kortom: weerstand tegen het gedogen van regelovertradingen door individuele burgers is typisch ‘rechts’ en tegen het gedogen van regelovertradingen door officiële instanties is typisch ‘links’.

Tabel 4. Afkeer van gedogen in het algemeen, van gedogen van geluidshinder op Schiphol, van gedogen van illegaal verblijf in Nederland, van gedogen van afluisteren van verdachte personen door de politie zonder toestemming van de rechter-commissaris en afkeer van gedogen van het niet nakomen van de sollicitatieplicht door vijftig-plussers naar politieke partijvoorkeur (Frequenties, gemiddelden).^a

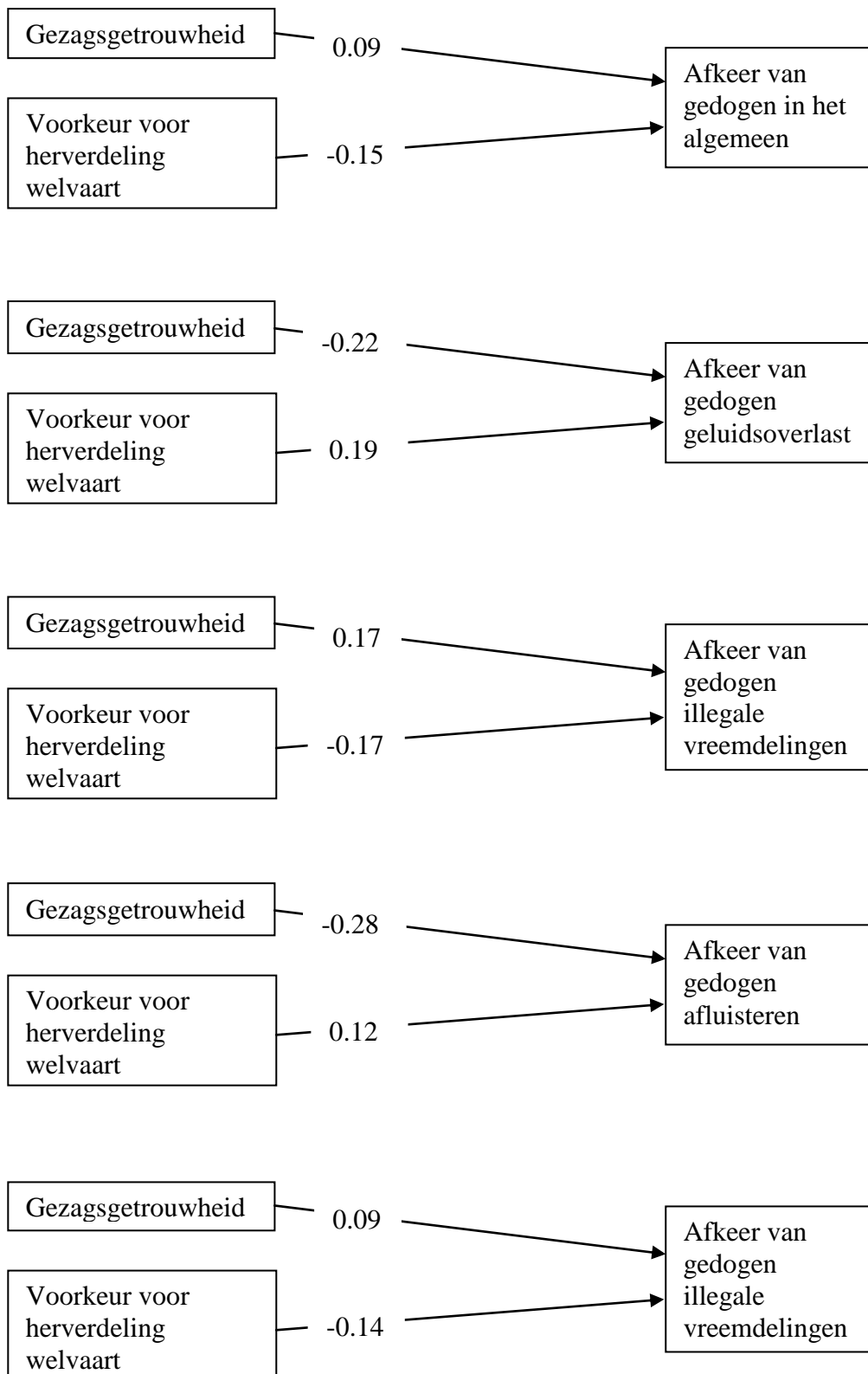
Partijvoorkeur	Freq. %	Algemeen	Geluids- hinder	Illegaliteit	Afluisteren	Sollicitatie- plicht
CDA	17,1	3,52	3,26	4,04	2,93	2,98
VVD	14,0	3,74	3,02	4,22	2,85	2,96
Christelijk (SGP, ChristenUnie)	8,4	3,79	3,39	4,00	2,79	2,83
Nieuw rechts (LPF, Wilders)	6,8	3,58	3,09	4,53	2,58	2,71
D66	4,7	3,29	3,48	3,72	3,26	2,90
PvdA	24,8	3,21	3,51	3,68	3,25	2,54
SP	12,8	3,26	3,78	3,84	3,50	2,39
GroenLinks	11,4	3,26	4,02	3,46	3,67	2,64
Totaal gemiddelde		3,41	3,45	3,90	3,13	2,72
Aantal resp. Effect	100,0	1417	1409	1429	1428	1412
stemvoorkeur % verklaarde variantie		6,9*	8,6*	9,2*	6,9*	3,5*
		12,2	10,8	10,7	6,4	5,3

* $p < 0,001$

^a Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, netto huishoudinkomen en opleidingsniveau.

Ten slotte blijkt uit figuur 2 dat mensen die gezagsgetrouw zijn en die vinden dat de overheid welvaart *niet* moet herverdelen de grootste afkeer hebben van gedogen in het algemeen en van gedogen van regelovertradingen door individuele burgers, terwijl de mensen die het belang van zelfbepaling benadrukken en die vinden dat de overheid wel haar best moet doen om de welvaart te herverdelen de grootste afkeer hebben van het gedogen van regelovertradingen door officiële instanties. Deze effecten zijn steeds gevonden onder controle van de leeftijd, het netto huishoudinkomen, het geslacht en het opleidingsniveau van de ondervraagden.

Figuur 4. Afkeer van gedogen in het algemeen en van vier specifieke vormen van gedogen verklaard (berekeningen achtereenvolgens gebaseerd op 1756, 1750, 1773, 1773 en 1757 respondenten; alle weergegeven paden significant).

Kortom: hoewel er in het publieke debat vaak wordt gesuggereerd dat gedogen typisch is voor mensen die op een linkse partij stemmen en die het belang van zelfbepaling benadrukken terwijl de ‘rechtse’, gezagsgetrouwe mensen hier weinig van moeten hebben, heeft dit onderzoek uitgewezen dat er niet zoiets bestaat als een universele afkeer van gedogen. ‘Rechtsen’ en gezagsgetrouwen moeten weinig hebben van het gedogen van wetsovertredingen door individuele burgers, terwijl ‘linksen’ en mensen die meer nadruk leggen op zelfbepaling vooral moeite hebben met het gedogen van regelovertradingen door officiële instanties.

De slotconclusie luidt dat dit onderzoek twee misverstanden aan de kaak heeft gesteld die welig tieren onder wetenschappers en beleidsmakers. Daarmee heeft deze enquête wat ons betreft uitkomsten opgeleverd die van wezenlijk belang zijn om te kunnen begrijpen waarom Nederlanders verschillend denken over de oorzaken en oplossingen van misdaad. Op basis van deze inzichten valt beter te voorspellen bij welke bevolkingscategorieën beleidsmaatregelen met betrekking tot misdaadbestrijding goed zullen vallen en bij welke ze weerstand zullen oproepen. Wij hopen dat u hier het belang ook van inziet en danken u nogmaals hartelijk voor uw medewerking aan dit onderzoek.